

ایران نخستین تولیدکننده و صادرکننده عمده پسته در جهان است

اشاره:

جیش صادراتی به منظور کاهش اتکا درآمد ارزی کشور به صادرات نفت خام، از اهداف اصلی سومین برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور است که با توجه ویژه به مزیت‌های نسبی اقتصاد ملی، تلاش، برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری برای شکوفاسازی این مزیت‌ها و حتی خلق مزیت‌های جدید تحقق خواهد یافت.

یکی از اقلام عمده صادرات غیرنفتی ایران پس از فرش، پسته است. زمین‌های مستعد کشت و پرورش درختان پسته در مناطق گوناگون کشور وجود دارد که می‌توانند منشأ تولید و رشد صادرات این محصول و ارزآوری برای اقتصاد ملی باشند. با این حال شناخت توألمندی‌های موجود در تولید و صادرات پسته، توجه ویژه به مشکلات مبتلابه این بخش‌ها و یافتن راهکارهای مناسب برای رفع معضلات تولید و صادرات پسته، سبب خواهد شد که نه تنها موقعیت ایران در بازار جهانی پسته از نظر تولید و صادرات به عنوان بزرگترین تولیدکننده و صادرکننده جهان حفظ شود، بلکه می‌توان سهم ایران را در بازار جهانی پسته حفظ کرد و افزایش داد.

در خصوص وضعیت تولید و صادرات پسته ایران و موانع و مشکلات موجود در این زمینه، خبرنگار نشریه «بررسی‌های بازرگانی» با **آقای مهندس محمدعلی طهماسبی معاون امور باغبانی وزارت جهاد کشاورزی** گفت‌وگویی دارد که با هم می‌خوانیم.

■ آیا تولید پسته در قیاس با سایر محصولات کشاورزی مزیت نسبی دارد؟

□ بر اساس مطالعات انجام شده در سال ۱۳۷۸، هزینه تولید هر کیلوگرم پسته در ایران به‌طور متوسط ۱۲۵۰۰ ریال و متوسط قیمت فروش آن دست‌کم ۲۵۰۰۰ ریال بود که این قیمت برای ارقام مرغوب تا ۴۰۰۰۰ ریال نیز رسید. البته در سال‌های مختلف، قیمت فروش

پسته نوسان‌هایی داشته که تابع نوسانات بازار جهانی و صادرات ایران بوده است. با توجه به عملکرد باغ‌های پسته ایران و قیمت‌های فروش، هر هکتار باغ پسته درآمد اقتصادی مطلوبی داشته و چسبناچه توصیه‌های وزارت جهاد کشاورزی در خصوص اصلاح باغ‌ها، نحوه نگهداری پسته مورد توجه باغداران قرار گیرد، با افزایش عملکرد در هکتار، سطح درآمد بالاتر می‌رود.

در مقایسه با دیگر محصولات زراعی و باغی ایران و با توجه به این نکته که کشت و پرورش پسته در مناطقی از کشور توسعه یافته که خاک و آب شور دارد و برای محصولات دیگر مناسب نیست و چنانچه محصولی جایگزین شود، درآمد حاصل از حد توانایی موجود و مورد انتظار کمتر خواهد بود، کشت پسته دارای مزیت اقتصادی است.

■ نواحی کشت و پرورش پسته

سوم توسعه چه پیش‌بینی‌هایی برای گسترش تولید پسته صورت گرفته است؟

۱. هدف وزارت جهاد کشاورزی در سومین برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی در بخش تولید پسته، افزایش عملکرد در واحد سطح، ارتقای کیفیت محصول، تولید محصول سالم و بهداشتی و مطابق با استانداردهای جهانی به منظور توسعه صادرات آن می‌باشد و به لحاظ پاره‌ای محدودیت‌ها، افزایش سطح زیر کشت اولویت ندارد.

■ محدودیت‌های مورد اشاره برای گسترش سطح زیر کشت کدامند؟

۱. مناطق مستعد کشت و پرورش درخت پسته با محدودیت منابع آب روبه‌رو هستند که می‌بایست در بلندمدت به چنین محدودیتی توجه داشت و به ضرورت در استفاده از منابع آب، ملاحظات گوناگونی را مدنظر قرار داد. موضوع دیگر، ضرورت آینده‌نگری و اطمینان از بازار صادرات پسته می‌باشد. با توجه به آنکه بیش از ۷۰ درصد پسته تولیدی ایران به بازارهای جهانی عرضه می‌شود، لذا بروز رکود در بازار پسته به هر دلیل، به باغداران و سرمایه‌گذاری انجام شده برای گسترش سطح زیر کشت، لطمه خواهد زد.

از سسوی دیگر، با وجود عرصه رقابت در تجارت بین‌المللی و عواقب زیانبار آن، مصمم هستیم در زمینه بهبود کیفی محصول پسته، اقدام کنیم. توجه جدی به افزایش عملکرد در واحد سطح و تعدیل توسعه بی‌رویه سطح زیر کشت از موارد بسیار مهم و قابل ملاحظه می‌باشد.

■ با توجه به محدودیت‌ها و ملاحظاتی که اشاره فرمودید، در

پسته خشک ایران در سال جاری ۱۸۰ تا ۲۰۰ هزار تن برآورد شده که از پیش‌بینی‌های انجام شده در این زمینه کمتر است. علت کاهش میزان تولید نسبت به پیش‌بینی انجام شده، از بین رفتن محصول ۲۰ هزار هکتار از باغ‌های پسته (رقم اکبری) از گرم‌زدگی زودرس بهاره بوده است.

میزان تولید پسته در سال زراعی قبل (۷۸-۱۳۷۷) ۱۳۱ هزار تن بود. زمان برداشت پسته در ایران، ماه‌های شهریور و مهر می‌باشد. درختان پسته دارای تناوب بارآوری (سال‌آوری) می‌باشند. به این ترتیب که یک سال بر اثر تشکیل جوانه‌های گل بیشتر، محصول آنها افزایش می‌یابد که به آن «سال‌آور» می‌گویند و سال پس از آن محصول کاهش می‌یابد. برای باغ‌های پسته ایران سال ۱۳۷۸ «سال نیآور» و سال ۱۳۷۹ «سال‌آور» بوده است.

■ چند هکتار باغ پسته در ایران وجود دارد؟

۱. بر اساس آمارنامه سال ۷۸-۱۳۷۷ اداره کل آمار و اطلاعات وزارت جهاد کشاورزی، سطح زیر کشت پسته، بدون احتساب حدود ۱۷ هزار هکتار باغ‌های دیم و جنگلی استان خراسان، برابر با ۳۶۱ هزار هکتار است که ۷۱ درصد آن زیر کشت درختان بارور و بقیه زیر کشت نهال پسته می‌باشد.

۸۵ درصد باغ‌های بارور پسته ایران در استان کرمان و ۱۵ درصد آن در دیگر استان‌های کشور قرار دارد. استان‌های یزد و خراسان به ترتیب با در اختیار داشتن ۵/۹ و ۳/۳ درصد باغ‌های بارور کشور، در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند.

■ برنامه‌های توسعه باغ‌ها و تولید پسته ایران کدامند و در برنامه

ایران در کدام بخش‌های کشور است؟

۱. مناطق عمده کشت و پرورش پسته ایران، استان‌های کرمان، یزد، خراسان، اصفهان، سمنان، فارس، قزوین، مرکزی، سیستان و بلوچستان و قم است. در دیگر مناطق کشور نیز در سطح محدود پسته تولید می‌شود که این مناطق مستعد پرورش درخت پسته نمی‌باشد و احداث و توسعه باغ‌های پسته در آنها توجیه فنی و اقتصادی ندارد.

■ میزان تولید پسته ایران در نخستین و دومین برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور چقدر بوده است؟

۱. تولید پسته ایران در نخستین برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور (عملکرد سال‌های زراعی ۷۳-۱۳۶۹) ۹۷۱ هزار تن بود که در برنامه دوم (عملکرد سال‌های زراعی ۷۸-۱۳۷۴) به ۹۴۱ هزار تن کاهش یافت.

کاهش تولید پسته در برنامه دوم نسبت به برنامه اول بر اثر سرمازدگی (سرما‌ی دیررس بهاری) در بخش وسیعی از باغ‌های پسته استان کرمان در سال ۱۳۷۶ و کاهش محصول پسته سال ۱۳۷۶ بوده است. تولید پسته در سال ۱۳۷۵ به حداکثر میزان خود در سال‌های اجرای دومین برنامه توسعه اقتصادی یعنی ۲۶۰ هزار تن رسید که این رقم در سال ۱۳۷۶ به ۱۱۲ هزار تن کاهش یافت.

تولید پسته ایران از ۲۰۰ هزار تن در سال ۱۳۷۷ به ۱۳۱ هزار تن در سال ۱۳۷۸ کاهش داشت.

■ میزان تولید پسته ایران در سال جاری چقدر است؟

۱. بر اساس اطلاعات دریافتی، تولید

برنامه سوم چه اقداماتی صورت خواهد گرفت و میزان تولید پسته ایران چه مقدار خواهد شد؟

۱] برای تحقق اهداف برنامه سوم در زمینه افزایش عملکرد در واحد سطح، اجرای پروژه‌های اصلاح ساختار تولید پسته و بهبود کیفیت محصول پیش‌بینی شده است. در پروژه اصلاح ساختار تولید پسته، اجرای عملیات تغذیه باغ‌ها، اصلاح باغ‌ها و اجرای عملیات بهزراعی، احداث باغ‌های نمونه و فنی و اقدامات دیگر هدایتی و نظارتی منظور شده است. در پروژه بهبود کیفیت محصول پسته، عملیات تشکیل شبکه‌های پیش‌آگاهی برداشت محصول، انجام آزمایش‌ها و آنالیز افلاتوکسین، برگزاری کارگاه‌های آموزشی و اقدامات هدایتی و نظارتی دیگر پیش‌بینی شده است.

با اجرای پروژه‌های پیش‌بینی شده با هدف افزایش عملکرد در واحد سطح، مجموع تولید پسته در برنامه سوم (سال‌های ۸۳-۱۳۷۹) یک میلیون و ۲۷۲ هزار تن پیش‌بینی شده است. در سال ۱۳۸۳ تولید پسته به حداکثر میزان خود در برنامه یعنی ۳۷۲ هزار تن بالغ خواهد شد.

■ مشکلات مبتلابه تولید پسته ایران را ذکر فرمایید.

□ مشکلات عمده تولید پسته ایران را می‌توان به پنج بخش تقسیم کرد:

۱) افت سطح آب سفره‌های زیرزمینی و شور شدن منابع آب در مناطق عمده پسته‌کاری ایران که از توسعه بی‌رویه سطح زیر کشت در سال‌های اخیر بدون توجه به توانمندی منابع آب ناشی شده و از علل اصلی و بازدارنده افزایش سطح زیر کشت می‌باشد.

۲) رعایت نشدن اصول فنی در احداث باغ‌های موجود از جمله رعایت نشدن تراکم مناسب کشت، پرورش نیافتن درختان پسته به صورت تک‌تنه و

بی‌توجهی در تناسب میان درختان نر و ماده.

۳) رعایت نکردن اصول صحیح تغذیه درخت و اجرا نشدن برنامه‌های بهزراعی در باغ‌های پسته.

۴) زودشکافی پوست‌تر پسته در بعضی ارقام که به تشدید میزان افلاتوکسین در محصول می‌انجامد.

۵) معرفی نشدن ارقام مقاوم به خشکی.

■ پسته ایران با پسته تولیدی کدام کشورها قابل مقایسه است و از نظر تولید پسته در جهان چه جایگاهی دارد؟

□ ایران قرن‌ها بدون رقیب، عمده‌ترین تولیدکننده پسته جهان بوده است. از نظر میزان تولید و ویژگی‌های کیفی محصول همچون طعم، تنوع رنگ و ارقام و بازاری‌سندی، پسته ایران در جهان رتبه اول را داشته است. در سال‌های اخیر کشورهای دیگری به تولید و تجارت پسته روی آورده و با ایران به رقابت برخاسته‌اند که از جمله می‌توان کشورهای آمریکا، ترکیه، سوریه، چین، یونان، استرالیا و ایتالیا را نام برد.

در سال‌های اخیر ترکیه میزان تولید پسته را افزایش داده و آمریکا که از واردکنندگان عمده پسته ایران بود، در زمینه تولید این محصول (ایجاد و توسعه باغ‌های پسته در ایالت کالیفرنیا) تلاش نموده و به صورت رقیبی برای پسته ایران درآمده است. در گذشته سهم ایران در تولید جهانی پسته معادل ۹۰ درصد بود که اینک با افزایش تولید دیگر کشورها، این سهم کاهش یافته است. با این حال ایران هنوز در تولید پسته در جهان، رتبه اول را دارد.

■ میزان صادرات پسته ایران در دو برنامه توسعه اقتصادی گذشته چقدر بود؟

□ میزان صادرات پسته ایران در

برنامه اول در مجموع ۴۹۱ هزار تن بود. صادرات پسته ایران در این برنامه سیر صعودی داشت و از ۶۸ هزار تن در سال ۱۳۶۹ به ۱۰۶ هزار تن در سال ۱۳۷۳ رسید.

در دومین برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، صادرات پسته ایران در مجموع به ۵۳۰ هزار تن افزایش یافت. در این برنامه میزان صادرات نوسان داشت و حداقل ۵۴ هزار تن در سال ۱۳۷۶ و حداکثر ۱۲۹ هزار تن در سال ۱۳۷۵ بود.

■ میزان صادرات پسته ایران در سومین برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی کشور چقدر پیش‌بینی شده است؟

□ با توجه به میزان تولید پیش‌بینی شده در برنامه سوم و اجرای پروژه‌های مربوط به بهبود و ارتقای کیفیت محصول به ویژه در زمینه آلودگی به افلاتوکسین، رفع موانع موجود در صادرات پسته و توانمندی بازارهای صادراتی و رقابت‌های موجود، میزان صادرات پسته در برنامه سوم در مجموع ۶۰۰ هزار تن (به‌طور متوسط سالانه ۱۲۰ هزار تن) پیش‌بینی شده است.

■ سهم پسته ایران در بازار جهانی این محصول چقدر است؟

□ پسته محصولی است که ۷۰ درصد تولید آن صادر می‌شود و از نظر اقتصادی و ارزآوری برای ایران حایز اهمیت است. صادرات پسته ایران از ۱۷ هزار تن در سال ۱۳۵۷ به ۱۲۰ هزار تن در سال ۱۳۷۷ افزایش یافت و در سال ۱۳۷۸ به ۱۰۳ هزار تن رسید. نقش بارز پسته در اقتصاد ایران پوشیده نیست، به‌طوری که در عرصه بازرگانی خارجی پس از نفت و فرش، رتبه سوم را دارد.

سهم ایران در بازار جهانی پسته در سال ۱۹۹۳ به میزان ۸۶/۸ درصد بود و ایران اولین صادرکننده پسته در بازار بود.

استاندارد کشورهای خریدار پسته اشاره و توجه داشت.

■ آیا در بخش تولید پسته، باغداران با مشکلات مالی مواجه هستند و آیا بانکها منابع موردنیازشان را تأمین می‌کنند؟

۱. حمایت نظام بانکی از تولید پسته ایران فقط در قالب اعطای تسهیلات برای احداث پایانه‌های فرآوری بهداشتی می‌باشد که البته حایز اهمیت است. از آنجا که یکی از معضلات پسته، فقدان تناسب اصولی بین رشد تولید محصول و ساخت پایانه‌های بهداشتی فرآوری آن است، این موضوع می‌تواند به ایجاد یا تشدید آلودگی پسته ایران به افلاتوکسین منجر شود که در نهایت صادرات پسته را با مشکل مواجه می‌سازد.

با این وصف اصلاح فرآیند فرآوری پسته و حمایت از متقاضیان احداث پایانه‌های بهداشتی فرآوری پسته در صدر برنامه‌های حمایتی قرار گرفته است. به طوری که با استفاده از اعتبارات تبصره ۳ در سال ۱۳۷۷ با مشارکت بخش خصوصی و نظام بانکی نزدیک به ۸۰ پایانه فرآوری پسته با سرمایه‌گذاری بیش از ۵۰ میلیارد ریال احداث شد، ۲۰ میلیارد ریال از اعتبارات مذکور از محل تبصره ۳ و ۳۵ میلیارد ریال از محل آورده اشخاص متقاضی احداث پایانه‌ها تأمین شد.

در سال گذشته نیز از اعتبارات تبصره ۳ متمرکز نهاد ریاست جمهوری ۱۰ میلیارد ریال با عاملیت بانک ملی ایران به سرمایه‌گذاری جهت احداث پایانه‌های بهداشتی فرآوری پسته اختصاص یافت.

صادرات، سهم خود را در بازارهای جهانی بهبود داده‌اند.

■ مشکلات صادرات پسته ایران کدامند؟

□ یکی از مشکلات اساسی موجود در صادرات پسته، مفاویت نتایج آزمایش‌های انجام یافته در ایران و مبادی ورودی کشورهای اروپایی است. کشورهای خریدار پسته ایران به ویژه کشورهای عضو اتحادیه اروپا، مقررات سختگیرانه‌ای برای ورود پسته ایران به بازارشان از نظر آلودگی به افلاتوکسین وضع کرده‌اند.

البته تغییر قوانین و مقررات صادراتی، بارز نبودن تبلیغات برون‌مرزی برای توسعه صادرات و افزایش اعتماد و اطمینان نسبت به پسته صادراتی ایران، مداخله صادرکنندگان بی‌تجربه در امر صادرات، رفتارهای تبعیض‌آمیز تجاری کشورهای خریدار نسبت به مواد غذایی صادراتی ایران و بزرگنمایی مسأله افلاتوکسین پسته ایران فراتر از بحث‌های علمی و تخصصی، از دیگر مشکلات مبتلا به صادرات پسته می‌باشد.

■ در خصوص مداخله صادرکنندگان بی‌تجربه در امر صادرات پسته و رفتارهای تبعیض‌آمیز تجاری مشتریان پسته ایران توضیح بیشتری ارایه فرمایید.

□ مداخله صادرکنندگان متفرقه و بی‌تجربه در امر صدور پسته یکی از مسایل مهم است. این امر یکی از موانع انتقاد توصیه‌های فنی و دستورالعمل‌های اجرایی به کلیه صادرکنندگان کشور و نیز اعمال نظر و اجرای تصمیمات دولت می‌باشد. در خصوص رفتارهای تبعیض‌آمیز تجاری کشورهای خریدار نسبت به پسته ایران باید به انجام آزمایش‌های سنگین بر روی پسته ایران در مبادی ورودی این کشورها و کاهش میزان حد مجاز افلاتوکسین در قوانین

اما با ظهور دیگر صادرکنندگان مانند آمریکا و ترکیه در عرصه تولید و صادرات پسته، اگرچه ایران همچنان صادرکننده اول باقی مانده، ولی سهم آن در صادرات جهانی پسته تنزل یافته و در سال ۱۹۹۷ به ۶۸/۳ درصد رسید. در همین مدت سهم آمریکا در صادرات جهانی پسته از ۱۱/۷ درصد به ۱۴/۱ درصد و سهم ترکیه از ۰/۵ به ۳/۴ درصد افزایش یافت.

■ نسبت تولید به صادرات پسته ایران چقدر است؟

□ تولید پسته در سال گذشته به ۱۳۱ هزار تن و صادرات آن به ۱۰۳ هزار تن رسید. به عبارتی ۷۹ درصد محصول تولیدی به بازارهای جهانی صادر و ۲۱ درصد آن در بازار داخلی عرضه و مصرف شد. این نسبت با توجه به کثرت بازارهای صادراتی و دیگر عوامل تجاری مؤثر در سال‌های مختلف، متفاوت بوده است. اما با توجه به نیاز بازار داخلی، ضرورت دارد که تلاش شود سهم صادرات به تولید از ۷۰ درصد کمتر نشود.

■ بازارهای صادراتی پسته ایران کدام کشورها می‌باشند؟

□ خریداران عمده پسته ایران عبارتند از: کشورهای آلمان، انگلستان، ایتالیا، ژاپن، فرانسه، لوکزامبورگ، امارات متحده عربی، اسپانیا، هنگ‌کنگ، بلژیک، هلند، مکزیک، کانادا، هندوستان، چین، روسیه و کشورهای آسیای میانه.

بر اساس بررسی‌های انجام شده ۳۶ کشور جهان زمینه مصرف پسته را دارند و به لحاظ توان اقتصادی نیز می‌توانند بازارهای مناسبی برای پسته صادراتی ایران باشند. البته رقبایی نیز چون ترکیه و آمریکا وجود دارند که همزمان با افزایش کشت و تولید پسته، مبادرت به بازاریابی و صادرات پسته نموده‌اند و با افزایش